

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М. П. Драгоманова
Факультет педагогіки та психології
Кафедра образотворчого мистецтва

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Декан факультету

“ _____ ” _____ 20__ року
академік В. І. Бондар

ПРОГРАМА ВИРОБНИЧОЇ ПРАКТИКИ

освітнього рівня бакалавр

галузь знань 02 Культура і мистецтво
спеціальності 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво,
реставрація
шифр за навчальним планом П04

Київ — 2019

Розробники програми:

Руденко І. В., доцент кафедри образотворчого мистецтва НПУ імені М. П. Драгоманова.

Рецензенти:

Комаровська, док. пед. наук, старший науковий співробітник, завідувач лабораторії естетичного виховання і мистецької освіти ІПВ НАПН України.

Мужикова канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри образотворчого мистецтва і культурології Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленко.

Обговорено та рекомендовано до видання на засіданні Науково-методичної ради НПУ імені М. П. Драгоманова “ _____ ” _____ 20____ року, протокол № _____.

Голова НМР

_____ (підпис)

_____ (прізвище та ініціали)

I. Пояснювальна записка

В умовах реформування вищої освіти в Україні пріоритетна увага повинна надаватися підготовці нової генерації педагогічних кадрів — національної еліти, яка здатна оволодіти новою освітньо-світоглядною парадигмою національно-державного творення. Однією з передумов вирішення цього надзвичайно важливого і складного завдання є підвищення рівня психолого-педагогічної культури, зокрема, шляхом покращення науково-педагогічної та дослідницької підготовки майбутніх учителів та керівників гуртків образотворчого мистецтва у сфері художньої освіти.

Виробнича практика розглядається однією з ключових складових підготовки бакалаврів, фактором формування їх професійної підготовки.

Мета виробничої практики:

- підготовка студентів до виконання функцій вчителя образотворчого мистецтва;
- удосконалення набутих у вищому навчальному закладі та на попередніх практиках професійно-педагогічних знань і умінь;
- відпрацювання професійно-педагогічних знань і умінь в організації та реалізації навчально-виховного процесу в загальних закладах середньої освіти.

Завдання виробничої практики:

- розширення уявлень майбутніх фахівців про характер професійно-педагогічної діяльності вчителя та керівника гуртка образотворчого мистецтва;
- вивчення, узагальнення та використання передового досвіду вчителя образотворчого мистецтва;
- удосконалення педагогічних умінь і навичок планування та проведення занять з образотворчого мистецтва;
- використання творчого підходу, інноваційних форм й методів навчання, елементів різноманітних освітніх технологій в урочній та позакласній мистецькій діяльності;
- виготовлення оригінальної наочності для занять образотворчого мистецтва;
- пошук та систематизація теоретичного й ілюстративного матеріалу за темою дослідження до бакалаврського проекту.

Виробнича практика організується базовими закладами за погодженням із деканатом та відділом практики по НПУ імені М. П. Драгоманова, яка визначає термін проходження різних видів практики, встановлює форми та критерії оцінювання їх результативності.

Керівництво виробничою практикою забезпечують методисти з виховної роботи, учителі й керівники гуртків образотворчого мистецтва бази практики, які надають студентам необхідну консультативну допомогу в організації та плануванні самостійної професійної діяльності, а також здійснюють контроль її продуктивності.

Основні результати навчання та компетентності, які вони формують:

№з/п	Результати навчання	Компетентності
1	ПР11. Визначати мету, завдання та етапи мистецької, педагогічної та дослідницької діяльності, сприяти оптимальним умовам для якісного виконання роботи.	К20. Здатність використовувати професійні знання у практичній педагогічній діяльності.

Оволодіння окресленими компетентностями в процесі виробничої практики покликане сприяти ефективному становленню педагогічної майстерності майбутніх учителів та керівників гуртка образотворчого мистецтва.

Зміст виробничої практики базується на ряді дисциплін бакалаврського циклу підготовки такими, як педагогіка і психологія вищої освіти, методика художньої освіти, педагогічна майстерність, історія мистецтв, рисунок, живопис, композиція, колористика тощо.

Контроль знань та умінь студентів здійснюється шляхом оцінювання активності участі в роботі виробничої практики, якості проведених занять та мистецького заходу, результативності дидактичних та наочних матеріалів, повноти підготовленого індивідуального студентського порт фоліо підсумкової конференції. Підсумкова форма

контролю — диференційований залік.

II. Терміни проходження практики

Назва практики	Семестр	Кількість тижнів	Термін проведення (орієнтовно)
Науково-педагогічна	IV, VIII	6	Лютий — березень

III. Базы проведення практик

Спеціалізована школа-інтернат I-II ст. з поглибленим вивченням предметів художньо-естетичного циклу № 14. Спеціалізована школа № 61. Гімназія міжнародних відносин № 323 поглибленим вивченням англійської мови. Київський палац дітей та юнацтва. Центр технології творчості та професійної орієнтації шкільної молоді. Школа мистецтв імені М. Д. Леонтовича. Київське вище професійне училище технології та дизайну одягу. Спеціалізована школа № 71.

IV. Організація практики

Організація виробничої практики покликана сприяти ефективному становленню педагогічного досвіду майбутніх методистів, учителів, керівників мистецьких дисциплін.

Керівництво педагогічної практикою

Керівництво виробничою практикою здійснюють відповідальний за організацію практики на факультеті, групові керівники, учителя, методисти, керівники гуртків, за якими закріплені студенти.

Обов'язки студентів-практикантів

Студент виконує всі види робіт, передбачених методичним керівництвом, старанно готується до кожного семінару, заздалегідь опрацьовує дослідницькі джерела, радиться з методистами, які затверджують названу документацію.

Практикант чітко дотримується внутрішнього режиму ЗЗСО, розпоряджень адміністрації та керівників практики. При порушеннях дисципліни студент усувається від подальшого проходження практики.

Студент-практикант працює на заняттях або в бібліотеці ЗЗСО протягом цілого робочого дня.

Протягом практики студент фіксує роботу у щоденнику.

V. Підведення підсумків практики

Після закінчення терміну практики студенти у триденний термін здають звітну документацію, яка визначена програмою практики. Звіт з практики захищається студентом (з диференційованою оцінкою) на засіданні комісії, до складу якої входять керівники виробничої практики, методисти та учителя від бази практики.

Комісія приймає залік у студентів протягом перших десяти днів семестру, який починається після виробничої практики. Оцінка за практику вноситься в заліково-екзаменаційну відомість та залікову книжку студента з підписами членів комісії.

Студенту, який не виконав програму практики без поважних причин, за можливості та необхідності надається право повторного проходження цієї практики. Студент, який отримав незадовільну оцінку з практики, відраховується з вищого навчального закладу.

Підсумки практики обговорюються на підсумковій конференції, яка проводиться в кінці перших десяти днів після її закінчення.

Захист студентом матеріалів практики проходить перед спеціальною комісією, членами якої є провідні фахівці інституту бази практики.

До захисту матеріалів практики допускаються студенти, що своєчасно і в повному обсязі виконали її завдання і в зазначені терміни представили всю звітну документацію (матеріали практики і II розділ пояснювальної записки до бакалаврського проекту).

Захист матеріалів практики включає усний публічний звіт студента-практиканта за

підсумками виконаної роботи, відповіді на запитання членів комісії, виступи членів комісії.

Усний звіт студента про виробничу практику включає:

- розкриття цілей і завдань практики;
- опис виконаної роботи з кількісними та якісними характеристиками, відповідність обсягу і змісту роботи плану-графіку і завданням практики;
- обґрунтування висновків і пропозицій щодо змісту та організації практики, вдосконалення програм практики.

Оцінка за практику ставиться членами комісії на підставі обліку виконаних студентом навчальних завдань, поданої ним звітної документації, ініціативи та зацікавленості в роботі. Оцінка заноситься до протоколу захисту матеріалів практики, екзаменаційну відомість і залікову книжку студента.

За підсумками практики проводяться загальні збори (підсумкова конференція) студентів, викладачів з узагальнення її результатів.

VI. Зміст практики

Сучасні реформаційні процеси в галузі професійної освіти зумовлюють необхідність ґрунтування професійної підготовки майбутніх учителів мистецьких дисциплін на взаємодії теоретичного та практичного досвідів з постійним збільшенням обсягу самостійної практичної діяльності. Ефективним способом реалізації зазначеного є практика бакалаврів на визначених базах практик.

Практика розглядається як впливовий стимул для активізації самостійного педагогічного творчого пошуку бакалаврів, експериментування з інноваційними ідеями, напрямками, технологіями та матеріалами. Прикладна спрямованість практики визначає отримання педагогічного досвіду учителя мистецьких дисциплін, що орієнтує бакалаврів на пошук ефективних методів художньої освіти як під час аналізу існуючого педагогічного досвіду, так і під час самостійного виконання усіх видів професійної діяльності учителя.

Метою практики є закріплення теоретичних знань і вироблення навичок і вмій педагогічної діяльності у загальних закладах середньої освіти, які включають в себе:

- закономірності педагогічного процесу у ЗЗСО та ПНЗ;
- методик організації навчального процесу у ЗЗСО та ПНЗ;
- форми та методи організації, підготовки та проведення занять образотворчого мистецтва.

Практика спрямована на вдосконалення аналітичних, комунікативних і педагогічних компетентностей бакалаврів, розвитку його здібностей і прагнень до професійного самовдосконалення. Практика передбачає наступні *завдання*:

- поглибити і закріпити теоретичний досвід, отриманий студентами при вивченні педагогіки і психології, педагогіки і психології мистецтва, методики художньої освіти;
- навчити студентів застосовувати знання в процесі самостійного проведення занять мистецького циклу;
- навчити грамотній роботі з інформаційними джерелами;
- допомогти студентам оволодіти методами і формами навчання у сфері художньої освіти у ЗЗСО та ПНЗ;
- уміти оцінювати результати власної педагогічної діяльності;
- правильно оформляти методичну документацію.

Організація практики

Для успішної підготовки до педагогічної діяльності студенту потрібно кваліфіковане керівництво. Тому в роботі зі студентами необхідно здійснювати організаційне та методичне курування з боку керівника практики. Керівник практики — методист, учитель, керівник гуртка образотворчого мистецтва допомагає скласти план роботи на період проходження практики. План повинен включати:

- графік роботи відповідно тижневого навантаження вчителя, керівника гуртка образотворчого мистецтва;
- графік роботи з підготовки занять образотворчого мистецтва.

Зміст виробничої практики

1. Планування й проведення всіх занять та заходів з образотворчого мистецтва у ЗЗСО та ПНЗ. Це вимагає від студента вирішення таких завдань:

- визначення оптимального комплексу методів, прийомів і засобів навчання для підвищення ефективності уроків;
- використання на уроках інноваційних форм та методів навчання, різноманітних художніх матеріалів і технік, передбачених програмою, з метою активізації навчальної діяльності учнів та найефективнішого досягнення мети уроку;
- побудова уроків на основі різноманітних освітніх технологій, включаючи передовий досвід вчителів образотворчого мистецтва, використання ТЗН та НІТ;
- створення на уроках найбільш сприятливих для навчальної та творчої діяльності учнів психологічних умови та певного емоційного настрою;
- планування уроків з урахуванням сучасних тенденцій взаємозв'язку мистецтв, інтеграції художніх знань та уявлень учнів;
- використання на уроках дидактичного, наочного та додаткового інформаційного матеріалу з науково-популярної літератури, що сприятиме розвитку в учнів інтересу до предмета;
- вибір творчого диференційованого домашнього завдання, яке містить елементи пошукової діяльності з повідомленням учням рекомендацій до його виконання.

2. Розробка та проведення навчально-виховного інтегрованого мистецького заходу разом з вчителем музики (КВК, мистецьке свято, вікторину тощо):

- задіяти не менш як 2–3 паралельні класи або усі класи основної школи;
- використати технологічний підхід до організації заходу: індивідуальну, групову, колективну діяльність, проблемно-пошукові методи та ін.

3. Допомога вчителю, керівнику гуртка в обладнанні навчального кабінету та наповненні його сучасним цікавим дидактичним матеріалом та наочністю.

4. Діагностування навчальних досягнень учнів у сфері образотворчого мистецтва:

- здійснити порівняльний аналіз дитячих робіт з метою виявлення індивідуальних мистецьких нахилів та здібностей учнів;
- обрати методи діагностики навчальних досягнень учнів в залежності від їх вікових та навчальних можливостей.

5. Збір теоретичного, методичного та ілюстративного матеріалу до дипломної кваліфікаційної роботи з образотворчого мистецтва, вивчити практичний стан досліджуваної проблеми.

Форми роботи студентів під час практики

Перед початком виробничої практики студент отримує попередню консультацію з метою підготовки до педагогічної роботи з учнями. Консультант виявляє рівень знань студента в галузі методики художньої освіти, планує разом з ним педагогічну роботу, коректує підбір матеріалу. У процесі проходження виробничої практики студент оволодіває вимогами до розробок занять, уроків, мистецьких заходів тощо. Виробнича практика проводиться як активна (студент самостійно, під наглядом учителя-консультанта веде педагогічну роботу).

Заняття практиканта з учнями у присутності консультанта дозволяють визначити ефективність його самостійної роботи і дати рекомендації щодо подальшого її вдосконалення. Форми консультацій повинні варіюватися залежно від індивідуальності студента та рівня його підготовленості до педагогічної діяльності. Контроль за успішністю студентів проводиться систематично у вигляді поточних оцінок. Мета цих перевірок — активізувати педагогічну діяльність студентів, зробити її систематичною, підвищити відповідальність за її результати. У кінці практики бакалавр проводить контрольні уроки у 5–9 класах та презентує на публічному захисті матеріали бакалаврського проекту.

Форми звітності практикантів

По завершенні практики студенти подають груповому керівникові такі документи:

- щоденник виробничої практики з образотворчого мистецтва, де фіксуються психолого-педагогічні спостереження, індивідуальний план роботи, короткий аналіз власної навчально-виховної та художньої діяльності;

- чотири розгорнуті конспекти уроків образотворчого мистецтва для 1–9 класів з наочністю, дидактичним матеріалом та результатом художньо-творчої діяльності учнів (3–5 робіт);

- ілюстровану методичну розробку позаурочного навчально-виховного мистецького заходу;

- ілюстративний поурочний план уроків образотворчого мистецтва на час практики у залежності від семестру.

- характеристика вчителя образотворчого мистецтва на студента-практиканта.

Оцінювання виробничої практики

Критерії оцінки включають весь комплекс педагогічних умінь практиканта:

- якість розробки конспектів занять та уроків образотворчого мистецтва, мистецьких заходів;

- ґрунтовність відбору, узагальнення, аналізу та синтезу навчального та дослідницького матеріалу;

- здатність презентувати педагогічні досягнення в публічному дискурсі.

Всі напрямки виробничої практики поряд з іншими формами організації навчально-виховного процесу спрямовуються на формування ряду компонентів, які визначають готовність майбутнього вчителя або керівника гуртка образотворчого мистецтва до педагогічної діяльності:

- аналітичний компонент — глибоке усвідомлення та критичне осмислення різних аспектів історичних і сучасних явищ педагогіки мистецтва та застосування спеціальні методології, ґрунтовного аналізу письмових джерел і культурних артефактів при підготовці презентацій, публічних виступів і бакалаврського дослідження; глибокі знання методів аналізу, систематизації та контекстуалізації інформації та застосування їх в художніх практиках на основі критичного і незалежного підходу;

- комунікативний компонент — ґрунтовні вміння публічного ділового дискурсу та незалежного професійного обговорення проблем образотворчого мистецтва з використанням актуальної інформації та новітніх комунікаційних технологій;

- дослідницький компонент — здатність виявляти та автономно вирішувати проблеми професійного характеру на основі їх критичної оцінки та аналізу з використанням різноманітних друкованих, аудіовізуальних і електронних джерел; здатність провести самостійне дослідження проблеми в галузі художньої освіти на основі аналітичного мислення та навичок академічного письма з використанням необхідних дослідницьких матеріалів і методів, а також обґрунтованим співвіднесенням текстової та практичної частини художнього проекту;

- педагогічний компонент — здатність виявляти, аналізувати та критично оцінювати проблемне поле методики художньої освіти, а також здатність логічно й аргументовано викладати освітні ідеї при підготовці презентацій, виступів, письмових робіт, бакалаврського проекту.

VII. Розподіл балів, які отримують студенти

Розрахунок рейтингових балів за видами модульного контролю

Завдання практики	Бали
Розробка ілюстративного календарно-тематичного плану за програмою “Мистецтво” або “Образотворче мистецтво” на одне півріччя	15
Розробка конспектів занять з образотворчого мистецтва	15
Проведення контрольного уроку образотворчого мистецтва в початковій школі	20
Проведення контрольного уроку образотворчого мистецтва в основній школі	20

Методична розробка позаурочного навчально-виховного мистецького заходу	15
Проведення мистецького заходу	15
Підсумковий рейтинговий бал	100

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ВИРОБНИЧОЇ ПРАКТИКИ

	5 балів	4 бали	3 бали	0 балів
Оригінальність в організації, підготовці та проведенні занять — 33,3%	Студент самостійно організовує, готує та проводить заняття ОМ й мистецького заходу, оригінально інтерпретує освітні явища, пропонує інноваційні педагогічні методи і технології	Студент частково самостійно організовує, готує та проводить заняття ОМ й мистецького заходу, спирається на усталені методи навчання ОМ, пропонує відомі та апробовані педагогічні методи та технології	Студент організовує, готує та проводить заняття ОМ й мистецького заходу, за зразком, демонструє репродуктивне мислення, пропонує малоефективні педагогічні методи та технології	Студент організовує, готує та проводить заняття ОМ й мистецького заходу за керівництвом вчителя та методиста, демонструє стандартизоване мислення, пропонує поверхові оцінки освітніх явищ
Технічне виконання методичних матеріалів — 33,3%	Студент досконало витримує весь спектр технічних прийомів виконання навчального завдання	Студент у більшій мірі допускає помилки в реалізації техніки виконання навчального завдання	Студент однобічно витримує вимоги та послідовність застосування техніки виконання навчального завдання	Студент допускає багато значних помилок у використанні техніки виконання навчального завдання
Дотримання методичного стилю та форми проведення занять — 33,3%	Студент демонструє мовностилістичну грамотність у процесі подання навчального матеріалу учням, користується численними вітчизняними та зарубіжними джерелами для підготовки занять, робить обґрунтовані висновки, повністю дотримується вимог оформлення завдання	Студент допускає окремі мовностилістичні огріхи у процесі подання навчального матеріалу учням, користується лише вітчизняними джерелами для підготовки занять, частково обґрунтовує висновки, порушує не більше однієї вимоги оформлення завдання	Студент допускає численні мовностилістичні огріхи у процесі подання навчального матеріалу учням, використовує недостатньо джерел для підготовки занять, робить необґрунтовані висновки, порушує більш однієї вимоги оформлення завдання	Студент демонструє мовностилістичну безграмотність у процесі подання навчального матеріалу учням, не використовує джерела для підготовки занять, ігнорує вимоги оформлення завдання

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90–100	A	відмінно	зараховано
80–89	B	добре	
70–79	C		
65–69	D	задовільно	
60–64	E		
35–59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0–34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

VIII. Рекомендована література

Основна

1. Волкотруб І. В. Основи художнього конструювання. Моделювання матеріалів і біоформ Київ, 1982.
2. Кардашов В. М. Теорія і методика викладання образотворчого мистецтва. Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ, 2007. 296 с.
3. Ковальов О. Є. Декоративно-прикладне мистецтво у школі 1–7 класи. Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів. Суми, 2006. 144 с.
4. Котляр В. П. Основи образотворчого мистецтва і методика художнього виховання дітей. Навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. Київ, 2006. 200 с.
5. Кириченко М. А. Основи образотворчої грамоти. Київ, 1982.
6. Комаровська О. А., Миропольська Н. Є. До проекту оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи з мистецьких дисциплін без балів. *Сучасний виховний процес. Сутність та інноваційний потенціал*. Матеріали звіт. наук.-практ. конф. ІПВ НАПН України за 2012 рік. Івано-Франківськ, 2013. С. 139–141.
7. Красноголовець О. С. Основи скульптури. Навч. посіб. Київ, 2008. 171 с.
8. Красовська О. О. Образотворче мистецтво з методикою викладання у початковій школі. Навч.-метод. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Львів, 2015.
9. Масол Л. М. Методика навчання мистецтва в основній школі. Навч.-метод. посіб. для вчит. Київ, 2015. 124 с.
10. Методика навчання мистецтва у початковій школі. Посібник для вчителів. Л. М. Масол, О. В. Гайдамака, [Е. В. Белкіна], О. В. Калініченко, І. В. Руденко. Харків, 2006. С. 68–120.
11. Осьмак Т. В. Нариси з методики навчання образотворчого мистецтва у загальноосвітніх навчальних закладах. Методичні рекомендації. Київ, 2015.
12. Плазовська Л. В. Декоративне мистецтво в практиці вчителя образотворчих дисциплін. Навчальний посібник. Київ, 2013. 258 с.
13. Ростовцев Н. Н. Методика изобразительного искусства в школе. Учеб. для студ. худож.-граф. фак. пед. ин-тов. Москва, 2000. 3-е изд., доп. и перераб. 256 с.

Допоміжна

1. Антонович Є. А., Проців В. І., Свид С. П. Художні техніки у школі. Навч.-метод. посіб. для студ. худож.-графічн. фак-тів вузів. Київ, 1997. 312 с.
2. Гинсбург Н. Как рисовать натюрморт. Москва, 2004. 34 с.
3. Гордон Луиза. Рисунок. Техника рисования фигуры человека в движении. Москва, 2004. 124 с.
4. Естетизація навчально-виховного процесу в основній школі засобами мистецтва : наук.-метод. посіб. За заг. ред.: Н. Є. Миропольської, О. А. Комаровської. Кіровоград, 2013. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/view/creators/==041A==043E==043C==0430==0440==043E==0432==0441==044C==043A==0430=3A==041E=2E==0410=2E=3A=3A.html>
5. Железняк С. М. Образотворче мистецтво. Зошит для контролю знань (5-й клас). Київ, 2014. 24 с.
6. Железняк С. М. Образотворче мистецтво. Зошит для контролю знань (6-й клас). Київ, 2014. 24 с.
7. Закон України “Про загальну середню освіту”. *Офіційний вісник України*. Київ, 1999. № 23. С. 4. 208 с.
8. Колякина В. М. Методика организации уроков коллективного творчества : планы и сценарии уроков изобразительного искусства. Москва, 2002.
9. Коровина Т. Н. Рисуем портрет. Харьков, 2011. 51с.
10. Кузин В. С. Рисунки, наброски, зарисовки. Москва, 2004. 232 с.
11. Масол Л. М. Концепція і Комплексна програма художньо-естетичного виховання у загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах. *Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України*. Київ, 2004. № 10.
12. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Музичне; образотворче мистецтво; інтегрований курс «Мистецтво». 5–9 клас. Упор. Л. М. Масол. Київ, 2017. 32 с.

13. Норлинг Э. Объемный рисунок и перспектива. Москва, 2004. 82 с.
14. Образотворче мистецтво. Теорія навчання. Календарно-тематичне планування. Основні поняття образотворчого мистецтва: 1–7 кл. Навч.-метод. посіб. для вчителів. Г. А. Полякова, Л. І. Божко, О. О. Лейбіна и др. Харків, 2001.
15. Плазовська Л. В. Декоративне мистецтво в практиці вчителя образотворчих дисциплін. Навч. посіб. Київ, 2009.
16. Програма «Образотворче мистецтво» для загальноосвіт. навч. закл. 1–4 класи. Р. Т. Шмагалю, Ж. С. Марчук, І. Б. Вачкова, та ін. *Мистецтво і освіта: наук.-метод. журнал*. Київ, 2012. № 1 (63). С. 8–13, № 2 (64). С. 6–9, № 3 (65). С. 7–10. № 4 (66). С. 7–10.
17. Технології художньо-естетичного виховання учнів основної школи у позакласній роботі. Комаровська О. А., Миропольська Н. Є., Руденко І. В., Ничкало С. А. та ін. *Монографія*. Харків, 2015. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/9885/>; <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/9885>
18. Формування мистецьких уподобань учнів основної і старшої школи на уроках мистецтва та в позаурочний час. *Монографія*. Комаровська О. А., Миропольська Н. Є., Ничкало С. А., Руденко І. В. Кропивницький, 2018.
19. Чиварди Дж. Рисунок. Пейзаж. Методы, техника, композиция. Москва, 2002. 64 с.
20. Яремків М. М. Композиція. Творчі основи зображення. Навч. посіб. для вищ. навч. закл. Тернопіль, 2009.

Інформаційні ресурси:

1. Електронні версії підручників. URL: <https://imzo.gov.ua/pidruchniki/elektronni-versiyi-pidruchnikiv/>
2. [Закон України “Про освіту”](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19) URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
3. [Закон України “Про загальну середню освіту”](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/651-14)
URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/651-14>
4. [Концепція “Нова українська школа”](https://osvita.ua/doc/files/news/520/52062/new-school.pdf)
URL: <https://osvita.ua/doc/files/news/520/52062/new-school.pdf>
5. [Концепція розвитку педагогічної освіти](https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/5b7/bb2/dcc/5b7bb2dcc424a809787929.pdf)
URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/5b7/bb2/dcc/5b7bb2dcc424a809787929.pdf>
6. [Матеріали моніторингу якості початкової освіти](http://testportal.gov.ua/tag/monitoring-pochatkovoyi-osviti/)
URL: <http://testportal.gov.ua/tag/monitoring-pochatkovoyi-osviti/>
7. [Моніторинг якості початкової освіти](http://testportal.gov.ua/normativni-dokumenty-mdyapo/)
URL: <http://testportal.gov.ua/normativni-dokumenty-mdyapo/>
8. Навчальні програми 5–9 класи. URL: <https://imzo.gov.ua/osvita/zagalno-serednya-osvita-2/navchalni-prohramy-5-9-klasy-naskrizni-zmistovi-liniji/>
9. Нормативна база. URL: <https://imzo.gov.ua/osvita/zagalno-serednya-osvita-2/zahalna-serednya-osvita-normativna-baza/>
10. [Професійний стандарт „Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти”](https://www.msp.gov.ua/files/News/20180815/20180815.pdf)
URL: <https://www.msp.gov.ua/files/News/20180815/20180815.pdf>
11. [Постанова Кабінету Міністрів України від 24 липня 2019 р. № 688 “Про внесення змін до Державного стандарту початкової освіти”](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF)
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF>
12. [Постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87 “Про затвердження Державного стандарту початкової освіти”](https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti)
URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti>
13. [РОЗПОРЯДЖЕННЯ Кабінету Міністрів від 14 грудня 2016 р. № 988-р “Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти “Нова українська школа” на період до 2029 року”](https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249613934)
URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249613934>